

Jaargang 33

maart 2018

nummer 92

Vriendenbulletin

Groninga

STICHTING VRIENDEN VAN DE STAD GRONINGEN

Colofon

Inhoudsopgave

Colofon	Tom van der Meulen Van de voorzitter	3
Redactie: P. J. E. Bootsma T. van der Meulen M. L. Hintzbergen	Tineke Vooys Bouwen bijna tegen het huis van de achterburen	4
Lay-out: C. Weis, Groningen	Pieter Bootsma Verlengde Hereweg 183	6
Druk: Drukkerij C. Weis	Tom van der Meulen Huizinga en zijn definitie van geschiedenis	10
Redactieadres (a.i.): H.W. Mesdagplein 6 9718 HR Groningen Tel 050 5890776 meulen1@xs4all.nl	Pieter Bootsma Welstand in Groningen	12
Afbeelding omslag: Emmaplein foto: Tom van der Meulen	Pieter Bootsma Een nieuwe weg onder de rook van de stad	14
Kopijdatum nummer 92: 30 april 2018	Tom van der Meulen Hervonden stad 2017	16
Kopij aanleveren in Word, foto's: JPEG, Tiff of EPS	Rubriek Stad uit zicht	11, 17
	Activiteiten	18
	Groningana	19

Groninga

Van de voorzitter

De beschouwing over de hoogspanningsmasten in de vorige aflevering leverde een reactie op van Gijsbert Boekschoten, die er op wees dat in de Achterhoek een minstens zo grote weerstand tegen de leidingen bestaat als in Groningen. De foto die hij bijleverde laat masten zien die sterk afwijken van het vakwerktype waar we zo vertrouwd mee zijn. Misschien wordt de weerstand daar niet alleen gevoed door het verschijnsel hoogspanningsmast, maar ook door de hoogspanningsmast in deze vorm. Die overigens ook in Groningen is voorzien! Dat realiseerde ik me niet bij het schrijven van het stukje maar het bevestigt mogelijk de stelling dat de 'oude' vakwerkmasten bezig zijn de (erfgoed)status van stoomlocomotief te verwerven...

Tineke Vooy's heeft zich geworpen op de bouwactiviteiten achter de Nieuwe Ebbingestraat. Hier lijkt sprake te zijn van het activeren van een bouwvergunning die eigenlijk niet meer gegeven had moeten worden. Uit de Toelichting (maar ja, slechts een toelichting!) van het Bestemmingsplan 2013: "[...] is er sinds het bestemmingsplan van 2001 in toenemende mate sprake van particuliere bouwinitiatieven in de Hortusbuurt. De groeiende vraag naar jongerenhuisvesting kan als verklaring worden gezien. [...] Daar waar het bebouwing van binnenterreinen betreft, is het met name de woonkwaliteit van omliggende woningen die er door geraakt wordt, doordat uitbreidingen van het woonoppervlak of optoppingen van daken een reductie van licht, lucht en ruimte tot gevolg hebben". Mocht het Engelse woord hangover (niet alleen iets uit een voorbije tijd maar ook een kater) ergens van toepassing zijn, dan hier. Lees en huiver.

En deze keer een forse hoeveelheid Johan Huizinga. De tuin achter het huis waar hij woonde aan de Verlengde Hereweg (Klein Toornvliet) zal worden benut voor het laten verrijzen van een meerlaags appartementen gebouw. Pieter Bootsma vertelt u er alles van. Zoals u weet streven we altijd naar de nodige illustraties bij artikelen. Naast foto's van het pand dit keer ook in de vorm van een korte beschouwing over het gedachtengoed van Huizinga, want hij moge dan wel bekend zijn als historicus, en vrijwel iedereen weet zijn titels *Herfsttij der Middeleeuwen* en *Homo ludens* wel te noemen, maar hoevelen hebben zijn boeken gelezen? Daarom een paar woorden over zijn definitie van geschiedenis, die nog steeds actualiteit blijkt te bezitten. Voor alle duidelijkheid: die is in zijn Leidse periode ontwikkeld. Marita Mathijssen merkt in

haar biografie over Jacob van Lennep op dat menig Leids promovendus tegenwoordig blij zou zijn als zijn dissertatie in Groningen gelezen zou worden. Maar hier is sprake van een Leidse bijdrage aan het wetenschappelijk debat die de decennia al heeft doorstaan, dus dan hoeft het niet te verbazen dat we die in Groningen (nog eens een keer) lezen.

Verder gaat Pieter Bootsma in op het verslag van de stadsbouwmeester. En hij heeft een interview gehad met Annet Ritsema over de geplande ontsluiting van Meerstad die het oude bewoningslint van Middelbert zal doorsnijden. Koos Meisner neemt u mee naar onbekend Groningen. Een korte beschouwing over Hervonden stad besluit het redactioneel gedeelte. Graag willen we u wijzen op onze excursie naar de gemeente Ten Boer op 26 mei. Neem vijf euro mee en u krijgt een in paar uur een overzicht van het erfgoed in onze nabuurgemeente die te gelegener tijd ook 'onze' gemeente mag heten (als ik me even dit Groningen-centrisch wereldbeeld mag veroorloven, met verontschuldiging aan onze lezers in Ten Boer).

Bouwen bijna tegen het huis van de achterburen

Dit is een verhaal over hoe een projectontwikkelaar op basis van een oude vergunning een binnenplaats voor het grootste deel zo kan volbouwen dat de woonsituatie van andere bewoners wordt aangetast. Eind augustus 2017 merkte Keimpe Slager, de bewoner van Nieuwe Kerkhof 12, net terug van vakantie, dat vlak achter zijn huis geheid werd. Het huis trilde ervan. Daarna begon het bouwen tot een hoogte van meer dan 12 m hoog.

De omgevingsvergunning

Het pand achter Nieuwe Kerkhof 12 heeft het adres Ebbingestraat nr. 44, 44a.

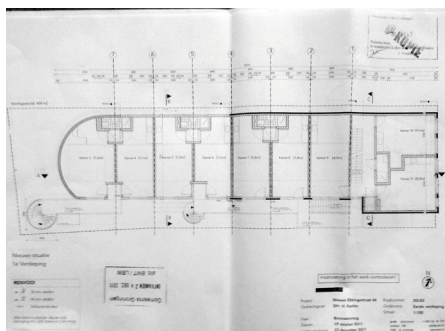

De nog niet volledig gerealiseerde uitbreiding (4 lagen studentenkamers) achter Nieuwe Ebbingestraat 44.

Bij het loket Bouwen en Wonen van de gemeente Groningen hoorde Keimpe Slager dat de gemeente op 1 juni 2012 aan de opdrachtgever H. Keulen een omgevingsvergunning had verleend voor het vergroten van Nieuwe Ebbingestraat 44, 44a en 44b. In dit pand is het restaurant Lo Stivale gevestigd.

Er zouden 28 onzelfstandige wooneenheden gebouwd worden. Van deze vergunning is meer dan vijf jaar geen gebruik gemaakt.

Op 23 augustus 2017 werd een aanvraag voor een omgevingsvergunning voor het gewijzigd uitvoeren van deze vergunning gepubliceerd. In plaats van 28 onzelfstandige wooneenheden zouden er 28 zelfstandige

De bouwtekening. De hele kavel wordt versteend.

wooneenheden komen. Deze vergunning is echter ingetrokken en er werd begonnen met de bouw van 28 onzelfstandige wooneenheden volgens de vergunning uit 2012.

Een groot deel van de achterzijde van het pand aan de Nieuwe Ebbingestraat – een pand met drie bouwlagen – is gesloopt, de voorkant blijft deels staan, maar wordt met één bouwlaag

verhoogd. Volgens de tekeningen komt aan het overgebleven deel een aanbouw met vier bouwlagen, 12,68 meter hoog. In dit voor het grootste deel nieuwe gebouw komen behalve het restaurant 28 studentenkamers. De kamers hebben een oppervlakte van 19 tot 27 m². Douche en toilet zijn voor twee kamers gemeenschappelijk.

De woonsituatie vroeger en nu Keimpe Slager woont aan het Nieuwe Kerkhof in het pand waarin Fongers in 1894 een fietsenfabriekje begon. Het is een beeldbepalend pand. Bij dat pand hoort geen tuin. De ruimte tussen Ebbingestraat 44 en het oude Fongerspand hoort bij het pand Ebbingestraat 44. De uitbreiding komt volgens de omgevingsvergunning van 2012 tot vlak achter het huis van Keimpe Slager. Toen hij het huis kocht op 30 november 2012 waren er volgens de verkoper geen plannen voor de achterkant van zijn pand. De huidige bewoner keek toen uit op een vriendelijke achtergevel van twee bouwlagen met een kap. De afstand tussen zijn achtergevel en de achtergevel van Nieuwe Ebbingestraat was ongeveer 8,5 m. Volgens de omgevingsvergunning uit 2012 wordt de afstand tussen de achtergevel van de nieuwe aanbouw en zijn achtergevel 3,80 m. Een trappenhuis, met gangen verbonden met de bouwlagen in de nieuwe aanbouw, staat op een afstand van 70 cm van zijn achtergevel. De resterende ruimte achter het huis van Keimpe Slager wordt grotendeels in beslag genomen door een fietsenstalling.

Bouwen voor studentenhuisvesting

Aan de eigenaar van Nieuwe Ebbingestraat 44 is in 2005 een onttrekkingsvergunning verleend, dat betekent dat het pand voor kamerverhuur bestemd is. We hebben hier te maken met oude vergunningen terwijl de regels veranderd zijn.

Op 19 april 2017 is immers het bestemmingsplan Herziening Bestemmingsregels wonen vastgesteld waarbij hogere eisen worden gesteld

aan jongerenhuisvesting om de verkamering van de historische binnenstad tegen te gaan. Bouwen voor jongerenhuisvesting wordt afhankelijk van een omgevingstoets. Bestaan de onzelfstandige wooneenheden kunnen blijven, ze kunnen worden verbouwd tot zelfstandige wooneenheden, maar er mogen geen nieuwe wooneenheden voor jongeren worden bijgebouwd en dat is nu net wat hier gebeurt. Vroeger had de gemeente geen bezwaar wanneer projectontwikkelaars prachtige woningen in de binnenstad vertimmerden voor studentenbewoning, maar volgens de het bestemmingsplan Herziening bestemmingsregels wonen kunnen bestaande woningen alleen worden gesplitst in zelfstandige wooneenheden met een oppervlakte van minimaal 50 m². Op 17 mei 2017 nam de gemeenteraad een motie aan Intrekken ongewenste bouwvergunningen. Daarin verzocht de raad het college zo snel mogelijk een onderzoek te doen naar bouwvergunningen die de laatste 10 jaar zijn verleend, maar waarvan geen gebruik is gemaakt. Ook werd verzocht een afweging te maken of het uitvoeren van de vergunning nog gewenst is. Indien dit niet het geval is, wenst de raad informatie over de intrekingsprocedure en de kosten daarvan.

Waarom is de vergunning voor Nieuwe Ebbingstraat 44 niet ingetrokken?

Het bestemmingsplan Hortusbuurt-Noorderplantsoen van 2001

De vergunning is verleend op 1 juni 2012, hij valt onder het bestemmingsplan van 2001, het oude bestemmingsplan. Op de bebouwingskaart bij het bestemmingsplan staat dat de maximale hoogte 4 bouwlagen is, het bebouwingspercentage 80%. Aan deze eisen voldoet het bouwplan. In Artikel 6.4.3. van dit bestemmingsplan staat echter: "Het op kaartbijlage A aangegeven minimale

en maximale aantal bouwlagen, de vloerindex en het maximale bebouwingspercentage moeten in acht worden genomen, met dien verstande dat: de hoogte van aan-/uitbouwen en bijgebouwen één bouwlaag mag bedragen." In art. 6.4.4. staat dat in afwijking van regel 6.4.3. op aan- en bijgebouwen geen verdiepingen worden gerealiseerd op een afstand van minder dan 10 m van de ramen van de daar aanwezige woningen. De aanbouw aan Nieuwe Ebbingstraat 44 is in strijd met dit artikel. Zo dicht bij de achtergevel van Zuiderkerkhof 12 kan niet met 12,68 m hoog gebouwd worden.

B en W hebben in 2012 de omgevingsvergunning onder voorwaarden verleend: de bodemverontreiniging moest worden aangepakt. Verder is hier sprake van een buitenplanse afwijking omdat het bouwplan in strijd is met het bestemmingsplan uit 2001 dat stelt dat op dit adres geen bewoning op de begane grond mogelijk is, tenzij het adres de bestemming 'wonen' heeft. En die bestemming had het toen niet.

Een buitenplanse afwijking is onder andere mogelijk mits er sprake is van een goede ruimtelijke onderbouwing en er een verklaring is van geen bezwaar van de gemeenteraad. Een goede ruimtelijke onderbouwing houdt in dat alle relevante stedenbouwkundige, planologische, beleidsmatige, milieutechnische en economische aspecten worden behandeld. De gemeenteraad heeft dit plan niet beoordeeld, omdat de raad het mogelijk had gemaakt dat het college in bepaalde gevallen kon afwijken van het bestemmingsplan zonder de raad te raadplegen.

Wat nu?

Dit is een van voorbeelden van hoe een projectontwikkelaar een binnenruimte vol kan bouwen zonder rekening te houden met de omwonenden. Het voorbeeld uit de Balistraat is bekend: bewoners kregen gelijk van de rechter in de zaak die ze aanspanden

tegen de projectontwikkelaar die een hoog pand bouwde in een achtertuin die grensde aan hun achtertuin. De eigenaar van Nieuwe Kerkhof 12 heeft de advocaat van de bewoners van de Balistraat gevraagd hem te ondersteunen. Deze beroept zich op Art 5:37 BW en 6:162 BW. Volgens artikel 5:37 van het BW mag een eigenaar van een erf niet aan de eigenaar van een ander erf hinder toebrengen op een wijze die volgens art. 6:162 onrechtmatig is zoals door het onthouden van licht en lucht.

Het volbouwen van binnenruimten verslechtert de woonsituatie. De gemeente voert een tegenstrijdig beleid, ze wil enerzijds een goed woonklimaat creëren, de stad vergroenen, maar laat anderzijds verslechtering toe. In de historische binnenstad bestaan nog steeds binnenruimtes die volgebouwd kunnen worden. Het wordt tijd de zeldzame binnenruimtes te beschermen

Nast Nieuwe Ebbingstraat 44 gerealiseerde nieuwe kamerbewoning in dichte pakking, volgens de regels van het bestemmingsplan 2001. De hoogtijdagen van de compacte stad gedacht!

Verlengde Hereweg 183

Op 9 januari 2018 wordt door het gemeentebestuur een omgevingsvergunning afgegeven voor "het oprichten van een bijbehorend bouwwerk" (acht appartementen) achter het pand Verlengde Hereweg 183. Het gaat hier niet om zomaar een pand. Het huis is een rijksmonument, het ligt in een beschermd stadsgezicht, zijn tuin is één van de mooiste van Groningen genoemd en ooit woonde hier Johan Huizinga, wellicht de beroemdste historicus die ons land heeft voortgebracht. Alle aanleiding om in het Vriendenbulletin te schrijven over de kwaliteiten van huis en tuin zoals gebleken uit het bouwhistorisch onderzoek en over de voorgenomen veranderingen zoals beschreven in de verleende omgevingsvergunning.

I BOUWHISTORISCH ONDERZOEK TE GRONINGEN

Voor de vraag naar de inhoud en de betekenis van het bouwhistorisch onderzoek gaan we te rade bij Taco Tel en Rita Overbeek, beiden werkzaam aan het Zuiderdiep. Rita Overbeek "Ik

raakte betrokken bij de uitvoering in de stad van het landelijke *Monumenten Inventarisatie Project (M.I.P)* dat in 1988 van start ging. Tot dan hadden, enkele uitzonderingen daargelaten, alleen gebouwen van vóór 1850 een beschermde status. Toen het beleid van het rijk zich ook ging richten op de bescherming van de bouwkunst van 1850 tot 1940 kon het huis aan de Verlengde Hereweg 183 door de Rijksdienst van de Monumentenzorg in 1991 tot rijksmonument worden aangewezen." Taco Tel: "Ik kijk van kindsbeen af al naar gebouwen. In ons dorp stond een *Pipi Langkous-huis* waar ik altijd naar zat te kijken als we er langs reden. Ineens was het weg: verschrikkelijk vond ik dat. Ik heb mijn werk in de monumentenzorg gezocht. Daartoe koos ik een hbo+ studie over restauratie aan de hogeschool van Utrecht, waarbij ik me ging richten op het bouwhistorisch onderzoek. Ik studeerde af op een onderzoek naar de middeleeuwse Kapelkerk te Alkmaar. In 2000 solliciteerde ik naar Groningen. Er was hier via *Monument en Materiaal* al wel aan bouwhistorisch onderzoek gedaan. De Utrechtse onderzoeker Jan van der Hoeve werd wel ingeschakeld en de archeologen deden soms ook bovengronds onderzoek. Maar de functie van bouwhistorisch onderzoeker was nieuw bij de gemeente Groningen".

Wat is bouwhistorisch onderzoek

Tel beschrijft het bouwhistorisch onderzoek als *het lezen van het gebouw*: "Je kunt aan het gebouw zien hoe het in elkaar steekt, wat de chronologie van de onderdelen is, welke materialen op welke wijze zijn gebruikt en hoe de constructie en de

afwerking is. Je kunt het bouwdoossier er bij halen, kaartmateriaal en oude foto's raadplegen en afhankelijk van de noodzakelijke diepgang van je onderzoek ook de bewonersgeschiedenis naspeuren. Als het pand nieuwe bewoners krijgt, leidt dat vaak tot aanpassingen van het pand en als je kunt vaststellen wanneer de nieuwe bewoners het huis hebben betrokken weet je ook wanneer een verbouwing heeft plaats gehad. Het onderzoek geschiedt volgens bepaalde richtlijnen van ondermeer het rijk en de rapportage volgt een vast patroon. Je moet vastleggen wat je waarneemt naast wat je concludeert. De waarneming is eigenlijk het belangrijkste want deze is niet tijdgebonden. Je kunt er later weer op terugvallen."

Maatschappelijke betekenis

Mijn gesprekspartners zijn zeer overtuigd van het maatschappelijk belang van hun werk. Het onderzoek leidt tot het beschermen van ons erfgoed waardoor het aan een volgende generatie kan worden doorgegeven. "Je moet eens zien wat er gebeurt als er geen onderzoek plaats vindt" zegt Tel. Hij vertelt dat toen hij met zijn werk begon er in Groningen heel weinig besef was van de aanwezigheid van honderden panden met vaak aanzienlijke bouwdelen uit de Middeleeuwen. "Er waren fantastische middeleeuwse panden die volledig onbeschermd waren. Herestraat 67 is een pand uit 1382 met aanbouw uit de 16e en 17e eeuw. Op een gegeven moment ontstond er brand in het achterhuis. Als het niet al als gemeentelijk monument was aangewezen was het ongetwijfeld compleet afgebroken."

Het verloop van het onderzoek

Een eerste projectmatige verkenning van de huizen van de stad in 2003 heeft betrekking op het gebied dat gelegen is binnen de vroegere 17e eeuwse omwalling. Basis is de eerste kadasterkaart van Groningen van 1830. Er blijken nog 1150 panden te zijn van vóór 1850. Deze zijn nog lang niet alle onderzocht. Wel

II DE BEVINDINGEN VAN HET BOUWHISTORISCH ONDERZOEK VAN VERLENGDE HEREWEG 183

zijn inmiddels uit deze voorraad 150 panden als gemeentelijk monument aangewezen. Daarmee genieten deze panden dezelfde bescherming als een rijksmonument: de bescherming geldt het hele pand. Tel: "Het verschil tussen de huizen die gelden als rijksmonumenten en de huizen met de gemeentelijke monumentenstatus is wel dat de laatste veel grondiger zijn onderzocht. Je kunt spreken van de wet van de remmende voorsprong. Naast de afwerking van het programma van de geïnventariseerde huizen van vóór 1850 ga ik ook op onderzoek uit als panden worden verbouwd. Je krijgt dan dingen te zien die je anders niet ziet. De gemeente kan ook bouwhistorisch onderzoek eisen bij verbouwplannen. Bij een verbouwing zal een belangenafweging moeten plaats vinden tussen de aanpassing van het gebouw vanwege nieuwe functies en de belangen van het monument. Deze afweging wordt gemaakt in de monumentencommissie die beoordeelt hoe de plannen ingrijpen in de monumentale waarde van het gebouw. De status van het oordeel is die van een advies aan het college van B en W. Uiteindelijk beslist het college."

Een villa-landschap op de Hondsrug als beschermd stadsgezicht
Naast aanwijzing tot rijks-of gemeentelijk monument zoals in 1991 met Verlengde Hereweg 183 is gebeurd kent de wet ook de aanwijzing van een stedelijk landschap tot beschermd stadsgezicht. Zo is het gebied rond de Verlengde Hereweg tot één van de acht beschermde stadsgezichten van Groningen aangewezen. De beschermde stadsgezichten illustreren dat de aandacht in de monumentenzorg zich niet alleen meer richt op het individuele pand maar ook op de omgeving van de bebouwing, aldus Tel en Overbeek. Er is aan de Verlengde Hereweg sprake van een hele serie van villa's met royale tuinen, waarvan het pand nr. 183 er één is.

Het huis staat in 2010 te koop en voor de gemeente is dat reden om bouwhistorisch onderzoek naar het huis en zijn parkachtige tuin uit te voeren zodat de monumentale waarden nog beter kunnen worden vastgelegd en beschermd. In het rapport van het onderzoek van Tel en Overbeek lezen we achtereenvolgens over de omgeving, de ontwikkeling, de bewoners en de bouwgeschiedenis van het pand, de tuin, de beschrijving van het exterieur en het interieur en de waardestelling, m.a.w. tot welke kwaliteiten van pand en tuin wordt geconcludeerd in cultuurhistorische, stedenbouwkundige, landschappelijke en architectuurhistorische zin. Het rapport sluit af met de opsomming van alle door de onderzoekers vastgestelde cultuurhistorisch belangrijke elementen, exterieur en interieur, per vertrek beschreven.

De omgeving

Vanaf ca 1850 ontstaat geleidelijk aan langs de Verlengde Hereweg, de oude zuidelijke uitvalsroute van de stad over de Hondsrug, de lintbebouwing van landhuizen en villa's waardoor de stad zo'n mooie representatieve entree krijgt. De toon wordt gezet door de eerste grootindustriële van Nederland, W.A. Scholten die in 1871 de nog in volle glorie bestaande villa Gelria laat bouwen. De meeste villa's bezitten parkachtige tuinen in Engelse landschapsstijl met gracht. De ontwikkeling vindt deels ook plaats op het grondgebied van de gemeente Haren dat overigens spoedig een prooi wordt van de expansiezucht

van de aanpalende gemeente Groningen. Meerdere villa's worden gebouwd door architect P.M.A. Huurman in een mengeling van chaletstijl, Nieuwe Kunst en Engelse landhuisstijl. In 1905 wordt door Huurman het huis Verlengde Hereweg 183 gebouwd. De villa zal komen te liggen in een zeer diepe, langs de westelijke helling van de Hondsrug aflopende tuin met in het achterste deel een grote komvormige vijver.

Ontwikkeling en bewoning

Opdrachtgever voor de bouw is de in Haren woonachtige internist dr. B. S. Ranneft die het huis *villa Helena* noemt. In 1910 wordt het huis gekocht door prof. Huizinga en zijn vrouw M.V. Huizinga-Schorer en prompt herdoopt tot *Klein Toornvliet*, een naam die het tot op de dag van vandaag siert en afkomstig is van het ouderlijk huis van mevrouw Huizinga, de buitenplaats *Toornvliet* in de buurt van Middelburg. Hoe anders dan nu lag de Verlengde Hereweg er bij. Huizinga schrijft over zijn nieuwe woning: *Uit mijn studeerkamer zie ik uren ver, als ik wil, zelfs tot de Himalaya*¹. Het geluk aan de Verlengde Hereweg zal niet lang duren. In 1914 overlijdt zijn vrouw aan een hersentumor. Enkele maanden daarna wordt hij gevraagd voor de leerstoel geschiedenis te Leiden en zal hij – sieraad voor Groningen – naar de sleutelstad verhuizen. *Ik laat dit heerlijke huis en deze buitenomgeving met de verrukkelijke verre uitzichten achter als vast en voor altijd verbonden aan den laatsten tijd van mijn geluk. Ik heb nu het gevoel, of ik er niet meer in thuis hoor, en haast heb, om er verleden van te maken*¹. De volgende bewoners zijn F.F. Beukema en vervolgens J.J. Beukema, strokartonfabrikant uit Hoogezand. Dragen verbouwingen lang niet altijd bij aan de esthetische kwaliteiten van een huis, bij de ingrepen van het huis in 1938 in opdracht van J.J. Beukema is dat bepaald anders: Tel en Overbeek zijn heel enthousiast over de verbouwingen door Van Linge en Bosma, een bekend Gronings architectenbureau

van voor de oorlog. De consequent toegepaste stalen ramen en deuren evenals de maat en verfijnde indeling van deze passen wonderwel bij de architectuur van het huis en harmoniseren met de vrij forse dakoverstekken (pg. 6 van de rapportage van het bouwhistorisch onderzoek van het pand Hereweg 183).

De tuin

Uiteindelijk zal J.J. Beukema een bittere pil hebben te slikken. Hij wordt gedwongen in de jaren '60 het achterste deel van de tuin met de vijver aan de gemeente te verkopen. De Wijert Zuid rukt op en de gemeente denkt de grond nodig te hebben voor de aanleg van een weg, dwars door de vijver en voor de bouw van twee huizen. Verlengde Hereweg 183 is nog geen rijksmonument en het bijzondere en monumentale van de tuin leeft nog niet bij de gemeente. Als in 1968 de familie Mandema het bezit van Verlengde Hereweg 183 overneemt probeert deze herhaalde malen de grond terug te kopen. *Wij menen er niet alleen onszelf maar heel Groningen een dienst mee te bewijzen als wij proberen dit geheel van huis en tuin zo goed en mooi mogelijk te bewaren* (pg 8 rapportage bouwhistorisch onderzoek). Hinderlijk voor de plannen van de gemeente is dat er op het achterste deel van de tuin een servituut rust waardoor niet meer dan één woning kan worden gebouwd. Uiteindelijk bereiken partijen een compromis. De gemeente zal haar bezit van het achterste deel van de tuin als publiek toegankelijk groen inrichten in aansluiting op het eigendom van de familie Mandema waardoor de oorspronkelijke éénheid van de tuin in stand kan blijven.

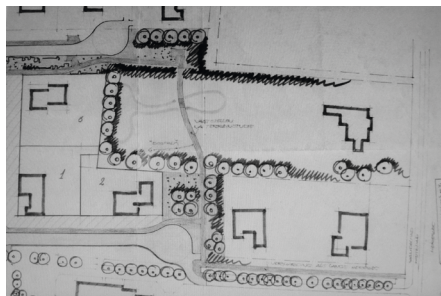
Waardestelling

Het onderzoek leidt tot de conclusie dat de cultuurhistorische waarde van de Verlengde Hereweg 183 buitengewoon groot is:

- *Het is een herkenbaar en beeldbepalend onderdeel van de buitengewoon karakteristieke reeks van landhuizen en villa's met parkachtige tuinen aan weerszijden van de Verlengde Hereweg in Groningen in een parkachtige setting* (pg 16 rapport Bouwhistorisch onderzoek).

- *Villa en parkachtige tuin met boombeplanting, heesters, groen en de komvormige vijverpartij zijn van bijzondere landschappelijke en historische waarde omdat ze als een eenheid zijn ontworpen met elementen van de Engelse landschaps- en landhuisstijl. De architectuur van het huis is nadrukkelijk georiënteerd op en ontworpen in nauwe samenhang met de tuin.* (pg 16 rapport Bouwhistorisch onderzoek)

- *Het huis bezit aanzienlijke architectuurhistorische waarden gelet op de esthetische kwaliteiten van het ontwerp, van zowel interieur als exterieur* (pg 17 rapport Bouwhistorisch onderzoek).

Voorstel herverkaveling Verlengde Hereweg-west 1971. Tekening Dienst RO/EZ, gemeente Groningen.

Waar het rapport zeer geestdriftig van wordt is van de *bijzondere opzet en gaafheid van de centrale hal/vide met open trap galerijen en van de zeldzaamheid en de uniciteit van de tuin die qua beplanting, opzet en omvang één van de mooiste tuinen uit Groningen is en goed bewaard is gebleven* (pg 17 rapport Bouwhistorisch onderzoek).

III EEN OMGEVINGSVERGUNNING VOOR HEREWEG 183

De status van rijksmonument, de ligging in een beschermd stadsgezicht, de bijzondere kwalificaties in de waardestelling van huis en tuin in het rapport van het bouwhistorisch onderzoek lijken het wel zeer onwaarschijnlijk te maken dat voor een ingreep bij Verlengde Hereweg 183 door de gemeente Groningen toestemming zal worden gegeven. En toch lijkt dat te gebeuren nu de gemeente op 9 januari jl. een omgevingsvergunning

De vijver achter Klein Toornvliet.
Foto: Tom van der Meulen

heeft verleend voor de bouw van een appartementengebouw achter het huis aan de Residentie Buitenzorg BV. Met het vertrek van de familie Mandema in 2010 is een eind gekomen aan de gezinsbewoning. De nieuwe eigenaar, het echtpaar Schiphuis heeft de Residentie Buitenzorg, een verpleeg- en verzorgingshuis, op meerdere plaatsen in ons land gevestigd als exploitant van de villa. De nieuwe functie van het huis is al spoedig af te leiden aan de ruime parkeervoorziening die in de voortuin wordt aangelegd. Uit de verleende omgevingsvergunning blijkt de opvallende maatvoering van het appartementengebouw: de hoogte bedraagt 7.30 m en de oppervlakte meer dan 300 m². Daarmee worden de in het door de gemeenteraad vastgestelde en in het desbetreffende bestemmingsplan Coendersborg vastgelegde maten voor een bijgebouw, horend bij een hoofdgebouw verre overschreden. Zou de gemeente besloten hebben overeenkomstig het bestemmingsplan,

dan zou de toegestane uitbouw niet hoger dan 3 meter en niet groter dan 50 m² zijn geweest. Een andere strijdigheid met het bestemmingsplan is dat het appartementencomplex gezien omvang en hoogte kwalijk als een bijgebouw kan worden beschouwd zoals de gemeente doet. Het huis met bijgebouwen is 365m², het appartement is 308m² (en dus niet 200m² zoals de gemeente stelt). Er is in feite sprake van een tweede hoofdbouw. En dan is er nog de in het bestemmingsplan voorgeschreven bestemming wonen 2. Het voorgenomen gebruik als zorgappartementen strijdt met de definiëring van wonen 2 zoals in de toelichting bij het bestemmingsplan Coendersborg valt te lezen.

gemeenteraad moet worden geconsulteerd. Bij deze procedure zal de gemeenteraad in geval van instemming met de afwijking een verklaring van geen bedenkingen moeten verlenen. Nu de gemeente voor de procedure van de buitenplanse afwijking zonder zienswijze heeft gekozen heeft de gemeente er belang bij de afwijkingen van het bestemmingsplan zo klein mogelijk voor te stellen. Wie de ruimtelijke onderbouwing leest in de verleende omgevingsvergunning móet wel begrijpen dat de ingreep nauwelijks wat voorstelt (door op een helling te bouwen wordt het appartementencomplex als lager gezien dan het hoofdgebouw, er komt gelukkig een plat dak op en geen kap, de buren worden in het uitzicht nauwelijks gestoord doordat een bomenrij het perceel aan de noordzijde omzoomt, de tuin is wel zo groot dat de opper-

moeten zijn als rijksmonument, en hoe duidelijk het toegestane bouwvolume ook is gevat in het bestemmingsplan Coendersborg, door het verlenen van de omgevingsvergunning spreekt de gemeente een andere taal. Daarmee ligt de bijl aan de wortel van het beschermde stadsgezicht. Want waarom zouden soortgelijke verzoeken in de toekomst in dit of een van de andere beschermde stadsgezichten van Groningen niet ook door het college worden toegestaan?

¹ Anton van der Lem, Johan Huizinga, Leven en werk in beelden en documenten, Amsterdam 1993, pg 124 resp. 132.

² Erfgoedvereniging Heemschut, Bezwaarschrift in zake omgevingsvergunning Verlengde Hereweg 183, dd. 12-2-2018

Villa en parkachtige tuin zijn van bijzondere landschappelijke en historische waarde.

Om aan dit alles voor bij te gaan en toch de omgevingsvergunning te verlenen maakt de gemeente gebruik van een artikel uit de Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht (WABO), om precies te zijn artikel 2.12.1a 2 die een buitenplanse afwijking zonder zienswijze aan de gemeente toestaat. Dat betekent in de praktijk dat het college afwijkt van het bestemmingsplan zonder ommekomst van de gemeenteraad en er dus ook geen zienswijzen door andere partijen als belangstellende organisaties zoals De Vrienden van de Stad of de Bond Heemschut kunnen worden ingediend. De WABO kent echter ook met art 2.12 a1 onder 3 een uitgebreide procedure die geldt bij een aanzienlijke en betekenisvolle afwijking van het bestemmingsplan waardoor de

vlakte van het te bouwen complex ruimtelijk verantwoord is en vermeld wordt dat de oppervlakte van het complex 200m² meter is terwijl dat in werkelijkheid 308m² is. Het is het college kennelijk wel wat waard het oordeel van de gemeenteraad over het plan te vermijden.

Wat nu rest is een bezwaarschrift indienen bij de bezwarencommissie. De Bond Heemschut heeft inmiddels die mogelijkheid aangegrepen². Het laatste woord over plan en gevolgd procedure is aan de commissie.

Hoe beschermwaardig het villa-landschap ook is zoals blijkt uit zijn status als beschermd stadsgezicht, hoe beschermd huis en tuin van Verlengde Hereweg 183 ook zouden

Huizinga en zijn definitie van geschiedenis.

Geschiedenis is realiteit. Gevestigde reputaties kunnen worden herzien. Zo krijgt Thomas van Seeratt, die het herstel van de dijken coördineerde na de kerstramp van 1717, een slechte pers omdat hij betrokken was bij de West-Indische Compagnie en zich *dus* wel met slavenhandel zou hebben ingelaten. Moet nu het provinciale werkschip worden omgedoopt? Of moeten we hier Piet Emmer volgen die heeft opgemerkt dat je het leven niet kunt vullen met het maken van excuses over van alles en nog wat dat volgens huidige morele maatstaven niet klopt? En hoe ver gaat het toeschrijven van wandaden aan bewoners van een bepaalde stad of een bepaald land? Hoe lang moet iets geleden zijn om je nog het schaamrood op de kaken te brengen? Nu nog de inwoners van Dokkum verwijten dat ze Bonifacius hebben vermoord (na bezoek van het historisch museum aldaar zou ik liever van doodslag spreken) gaat te ver. Is Nederland als Republiek der verzamelde Zeven Provinciën niet een volstrekt andere entiteit dan het huidige koninkrijk met flarden *angehauchte* Caribische eilanden die ons niettemin nog steeds aan het koloniale verleden herinneren? Ook als je niet van geschiedenis houdt dan achtervolgt die je wel. Vanuit waarnemersstandpunt bekeken dient het gebruik van historische gebeurtenissen vaak als kapstok om een maatschappelijke positie te markeren, en, liefst, te behangen met positieve connotaties. Dat is de thans vigerende visie op geschiedbeoefening in de 19e eeuw, waarin Fruin van de heldendaden uit de Tachtigjarige oorlog verhaalde. Geschie-

denis wordt dan (in onze ogen) op selectieve wijze beoefend. Voor Fruin zal het verantwoorde reflectie zijn geweest op Nederlands ontstaan als proto-staat. Overigens deed Trajanus met zijn zuil in Rome niets anders: de glorie van zijn veldtochten tegen de Daciërs bij de Romeinen inprenten. Maar waarom kijken naar de negentiende eeuw. Bij de laatste kabinetsformatie is het Wilhelmus weer eens opgepoetst als historisch icoon. En het *Plakkaat van Verlatinghe* van 1581, onlangs nog tot pronkstuk van Nederland verkozen, zou aan de basis staan van de Nederlandse onafhankelijkheid. Van Belgische zijde is er in ingezonden stuk in de NRC fijntjes op gewezen dat ook het hertogdom Brabant, de graafschap Vlaanderen en de heerlijkheid Mechelen dit hebben ondertekend. Kortom, annexeren van historische feiten is een algemene ondeugd.

Hier kunnen we nog wat leren van de oud-Groninger Johan Huizinga. Hij heeft een beroemde definitie van geschiedenis gegeven: "de geestelijke vorm waarin een cultuur zich rekenschap geeft van haar verleden". Opmerkelijk: de termen 'geestelijke vorm', 'rekenschap geven' en 'een cultuur' (later ook wel 'cultuurgemeenschap'). Met 'geestelijke vorm' doelt Huizinga op een brede betekenis van 'omgaan met het verleden'. Niet alleen de belangstelling en het onderzoek, maar ook, in de woorden van W.E. Krul, het resultaat en de maatschappelijke functie van het onderzoek. Mogelijk is dit samen te vatten met het historisch bewustzijn

en de wijze waarop dit wordt gevoed en beleefd. Daarover is in het voorgaande al het nodige gezegd, met inbegrip van instrumenteel gebruik van geschiedenis voor politieke doeleinden.

Spannend wordt het bij: 'zich rekenschap geven'. Hierbij is, en ik volg hier Kruls interpretatie, sprake van een oprecht streven tot doorgronden van de waarheid. Reflectie op het verleden dient aan *agit-prop* en andere belangenbehartiging te ontstijgen. Huizinga pleit hier voor een kritisch-wetenschappelijke aanpak, de (wat hij noemt) wezensvorm van de modern-westerse beschaving. Een vraag die opkomt is of dit 'streven naar waarheid' ook van toepassing is bij zaken als geschiedenisbeoefening buiten het domein van onderzoek doen, dus met andere woorden 'het resultaat en de maatschappelijke functie van onderzoek' waarvan hierboven sprake was. Talige en niet talige uitingen zijn niet altijd met een beroep op 'correspondentie met feiten' (als korte definitie van waarheid; er gaat natuurlijk nog een hele discussie schuil achter wat 'feiten' zijn) te beoordelen. Een beeld bij Heiligerlee ter herinnering aan de slag aldaar in 1568 is niet waar of onwaar maar meer of minder gepast. Misschien moet je zeggen dat Huizinga's brede definitie van geschiedenis als 'geestelijke vorm van omgaan met het verleden', die dus meer inhoudt dan historisch onderzoek, hem hier wat in de weg zit.

Tenslotte cultuur(gemeenschap). Deze is in Huizinga's definitie het subject dat 'zich rekenschap geeft' (en dus is niet de individuele historica/us, die hooguit (met anderen) exponent zijn van deze gemeenschap dit subject). Wat de cultuurgemeenschap in Huizinga's context karakteriseert is het, met een moderne bril op, delen van een paradigma, een geheel van opvattingen dat (impliciet) normstellend is voor 'goed historisch onderzoek', of, breder, gepast omgaan met het verleden. 'Elke cultuur brengt haar eigen vorm van geschiedenis voort, en moet dat doen'. Hier laat Huizinga

zich zien als een iemand met een relativerende blik, zij het dat hij wel opteert voor een de westerse kritisch-wetenschappelijke benadering. Probleem met Huizinga's cultuurgemeenschap is dat die mogelijk meer homogeniteit suggereert dan realistisch is. Valt de negentiende-eeuwse geschiedbeoefening in West-Europa afdoende te typeren met door de Romantiek geïnduceerd voeden van nationalistische gevoelens? Victor de Stuers keerde zich met zijn artikel 'Holland op zijn smalst' tegen Thorbecke die van mening was dat kunst (en cultuurbeleid) geen overheidszaak is. De Stuers kwam tot zijn verhaal na het overbrengen van het oksaal (galerij) van de St. Jan in Den Bosch naar het Victoria en Albertmuseum in Londen, overigens een actie die was ingegeven door esthetische motieven. In De Stuers ogen een verlies voor het Nederlandse culturele erfgoed. Zonder De Stuers had het Nederlandse erfgoedbeleid er volstrekt anders uitgezien. Gemeenschappen zijn nu eenmaal lastig te bevatten entiteiten met discussies, conflicten, door *framing* bewerkstelligde ideeën,

kortom, er is geen reden aan te nemen dat al de ideeën van een cultuurgemeenschap op 'vanzelfsprekende' (en vooral: op ongestoorde, misschien beter nog: zuiver!) wijze door de leden ervan tot aanzijn zijn gekomen. Laat staan dat ze door een ieder in dezelfde mate worden gedeeld en gewaardeerd. 'Cultuurgemeenschap' is dus een wel erg abstract begrip, waarbij het subtiele 'zich rekenschap geven' van Huizinga bezwaarlijk aan ondubbelzinnige en vooral ook onbetwistbare criteria kan voldoen. Doorgaans zijn op veilige afstand van het daadwerkelijk historisch onderzoek tendensen te onderkennen die de context tekenen waarin met het verleden wordt omgegaan. Er komen dingen aan het licht die de deelnemers aan de contemporaine historische discours vaak niet, of anders, percipieerden. Dat wil niet zeggen dat het waarnemersperspectief daarmee superieur is aan het deelnemersperspectief; sterker nog, het waarnemersperspectief is in zijn analyse vaak gratis omdat het zich erg gemakkelijk laat leiden tot het wijzen op tekortkomingen 'met de blik van nu' – en die is natuurlijk ook weer door allerlei (voor)oordelen bepaald! Huizinga was ook kind van zijn tijd – wat hij allerminst ontkende – en zijn

definitie kan dan ook, met de huidige kennis (daar gaan wel!) worden beoordeeld als typisch product van (vooroorlogs) West-europees kritisch denken. Dat ontkracht overigens de betekenis van kritisch denken allerm minst, integendeel. Zich realiseren dat je denken door contexten wordt geconditioneerd wil niet zeggen dat ze *daarom* van generlei waarde zijn. Niemand kan zich aan contexten onttrekken. Maar aan de andere kant zijn wetenschappelijke discussies ook niet uitsluitend tot contexten te reduceren..

Literatuur: Johan Huizinga, De taak der cultuurgeschiedenis. Samengesteld, verzorgd en van een nawoord voorzien door W.E. Krul. Historische uitgeverij Groningen 1995.

Stad uit zicht?

Een rubriek met minder bekende maar wel boeiende plekken in Groningen. Test uw kennis, een prijs is er niet te verdienen, hoogstens als u zelf gaat kijken, kijkplezier! De locatie staat elders in dit blad.

Tekst: Koos Meisner, foto's: Hein Folkers

Welstand in Groningen

Welstand gaat over het uiterlijk van bouwwerken: hoe is hun kwaliteit en hoe staat het met hun relatie tot hun omgeving. Het gemeentebestuur heeft slechts één instrument om zijn wettelijke taak voor de zorg voor het uiterlijk van de gebouwen (architectuur, materialen, kleuren etc.) op zijn grondgebied te vervullen. Dat is de welstandstoets. Deze wordt aan de hand van een aantal criteria, vastgelegd in de door de gemeenteraad goedgekeurde welstandsnota, uitgevoerd. Ingediende (her-)bouwplannen moeten in *redelijke mate* aan de criteria voldoen. Als een ontwerp voor een gebouw of ingreep bewust contrasteert met zijn omgeving dient dit op *alle schaalniveaus (context, gebouw en uitwerking)* van buitenge- woon hoge architectonische kwaliteit te zijn.

In de krant duiken nog al een berichten over burgers die zich er aan ergeren dat ze om redenen van welstand door de gemeente op de vingers worden getikt als ze hun pand schilderen in buitenissige kleuren of een dakkapel op hun zolderverdieping aan willen brengen. Er zijn gemeenteraadsleden die de welstandszorg zien als een soort van hindermacht voor de ondernemende burger. Toch blijken de aanvragers van een omgevingstoets er anders over te denken als we het *Klanttevredenheidsonderzoek* (versie 2017) mogen geloven dat de gemeente onder hen heeft uitgevoerd. Dan blijkt dat meer dan 90% van de respondenten welstandszorg belangrijk vindt als het gaat om de eigen woonomgeving, het centrum van de stad en de beschermde stadsgezichten. Voor het buitengebied en

voor de bedrijventerreinen scoort dit belang aanmerkelijk lager: 66% resp. 34%.

Verandering van regiem

Tot 2014 werd de toets uitgevoerd door de welstandscommissie, een gezelschap van enkele plaatselijke architecten onder leiding van een van elders komende voorzitter dat het college van B en W van welstandsadviezen over de bij de gemeente ingediende bouwplannen voorzag. Dan besluit de gemeenteraad op voorstel van B en W de uitvoering te verambtelijken. Het wordt de taak van een team van ambtenaren onder leiding van de stadsbouwmeester, *het atelier van de stadsbouwmeester*. In 2017 vindt de welstandstoets plaats bij 1709 aanvragen voor een omgevingsvergunning, waarbij in 15% van de gevallen in aanwezigheid van de stadsbouwmeester. In het nieuwe regiem is de rol van de toetsing anders. Trad de welstandscommissie uitsluitend op als beoordelaar van de ingediende ontwerpen, resulterend in een advies aan het college van B en W, het atelier heeft een actieve rol in het ontwerpproces gekregen en helpt de ontwerper het ontwerp beter te maken. Daarmee wordt de welstandspraktijk van de gemeente invloedrijker. Een voordeel is bovendien dat door de toetsing in het proces naar voren te halen de snelheid in de afhandeling van de aanvragen wordt bevorderd.

Jaarverslag

Tijdens het bestaan van de welstandscommissie verscheen ieder jaar een jaarverslag zoals voorgeschreven in artikel 12b van de Woningwet. Het

verslag stelde de raadscommissie *Ruimte en Wonen* in de gelegenheid de stand van zaken van de gemeentelijke welstand te bespreken. Niet dat de raadscommissie er veel van maakte – vaak reserveerden de partijen maar heel weinig van hun spreek-tijd voor het onderwerp – maar de structuur was in ieder geval aanwezig om de waarnemingen en conclusies van de onafhankelijke commissie te kunnen bespreken. In de verslagen van de commissie viel te lezen over de stortvloed aan optoppingen die op de stad afkwam tengevolge van de ruimtegevendende bestemmingsplannen en de gebrekkige handhavingspraktijk van de gemeente waardoor er door de bouwers afgeweken werd van het bouwplan op basis waarvan de omgevingsvergunning was verstrekt. Punt van zorg voor de welstandscommissie was ook dat de ontwerpen van de te (ver)bouwen panden steeds armer-tieriger werden doordat er minder architecten bij werden ingeschakeld. Sinds het optreden van het atelier van de stadsbouwmeester bij de welstandstoetsing worden er geen jaarverslagen meer uitgebracht. Niet dat de stadsbouwmeester niet van zich liet horen. Zo herinner ik me zijn optreden in de raadscommissie waar-bij hij het belang van de welstandszorg voor de stad zo gloedvol schetste dat ik voor het eerst de indruk kreeg dat de raadsleden zelfs enthousiast werden over welstandsbeleid. En de leden van de raadscommissie worden bij de actualisatie van de welstandsnota betrokken leidend tot een nieuwe tekst van de nota in maart 2018. Maar zonder zo'n jaarverslag valt voor de raad moeilijk na te gaan of het voorgestelde welstandsbeleid wat oplevert.

Een terugblik op de welstand als onderdeel van het Atelier Stadsbouwmeester.

Mede op aandrang van het raadslid mevrouw Mollema is nu door de stadsbouwmeester een rapport over de drie jaar dat hij met zijn atelier over de welstand gaat aan de raad uitgebracht en krijgt de commissie

Ruimte en Wonen de gelegenheid te oordelen over het gevoerde beleid. Deze terugblik valt in twee delen uiteen. Het deel over de welstandspraktijk handelt over de gang van zaken bij de welstandstoetsing. Wie handelt de aanvragen af (geschiedt de afhandeling onder mandaat van de stadsbouwmeester of is hij er zelf direct bij betrokken?), is de welstandstoets beter afgestemd op de overige ruimtelijke toetsen van de gemeente en verlopen de procedures sneller. De rapportage geeft de indruk dat het laatste inderdaad het geval is maar concrete gegevens ontbreken. Ondanks de inzet van extra uren (nl 1000) voor de handhaving blijft de relatie tussen bouwaanvraag en bouwpraktijk nog steeds niet op orde.

Het tweede deel bevat een beschouwing over de belangrijkste tendensen van de laatste jaren in de welstand. Opgemerkt wordt dat in ons land sprake is van *een brede beweging van jonge architecten die het eendimensionale karakter van veel nieuwbouwwontwikkelingen achter zich heeft gelaten en juist de gelaagdheid van de bestaande stad tot inspiratie van hun ontwerppraktijk maakt*. Het gaat om een werkwijze die niet het ontwerp of de architect centraal stelt maar de plek en de bijdrage van het ontwerp aan de omgeving. Groningen blijft in dezen wat achter maar die kant moet het volgens de stadsbouwmeester wel op. Hij hamert op het belang van een goede analyse van de omgeving waarin gebouwd zal worden. Een goed ontwerp verhoudt zich tot de context. *Hoe ondersteunen we met onze architectuur de stedelijke structuur. Helaas, veel van wat er in onze omgeving wordt gebouwd wordt niet door mensen met vakkennis ontworpen*. Bij tweederde van de aanvragen voor een omgevingsvergunning is geen architect betrokken en de omgevingsanalyse ontbreekt vaak bij de ingediende ontwerpen.

Al met al lijken de kwalen die de welstandscommissie te berde bracht met drie jaar stadsbouwmeester als beheerder van de welstand nog niet te zijn verdwenen. De gemeente trekt nu eenmaal niet alleen aan de touwtjes; de opdrachtgevers zijn de (ver)bouwers. Zij kiezen de in de ogen van de stadsbouwmeester tekortschietende ontwerpers, zij zijn geïnteresseerd in de economische uitbating van de bouwplek, niet in treffende, contextgevoelige architectuur. Hij wijst zowel de ontwerpers als de opdrachtgevers op hun verantwoordelijkheid voor de stad.

Uitkomsten

De beschouwingen in het verslag zijn interessant, de streefrichting overtuigend. Toch zou ik als raadslid willen weten welke resultaten in concreto door de welstandsadvisering zijn en worden bereikt. Wat is er aan de plannen verbeterd, juist ook met betrekking tot de relatie van het ontwerp met de omgeving van het bouwwerk. Hoe wordt er met de ontwerpen voor de optoppingen omgesprongen, of met die van de studentenophokpanden. Natuurlijk, het zijn de ruimtegevendende bestemmingsplannen die een en ander mogelijk maken maar de vraag blijft wat je in deze gevallen aan moet met het pleidooi voor de bijdrage van het ontwerp aan de omgeving. Wie in onze stad om zich heen kijkt kan zien hoe lastig het voor de ontwerper moet zijn in de context te bouwen als het bestemmingsplan voor een pand een grotere bouwhoogte mogelijk maakt dan de actuele bouwhoogte van de straat.

“Waarop mogen we trots zijn?” vraagt de stadsbouwmeester. Hij noemt ondermeer de ontwerpen voor de beide panden aan de Oostwand van de Grote Markt, *Westcordhotel* en *Merckt*, het sportcentrum *Europapark*, de uitbreiding van *villa Gelia*, en de ontwerpen voor de singelwoningen in de *Nieuwe Linie* en de woningen aan de *Mussengang*. Het zijn aanzienlijke projecten maar zelfs in de sector van kleine op- en

aanbouw neemt de stadsbouwmeester interessante dingen waar als een dakopbouw aan de Grachtstraat, *een nieuwe laag voortbouwend op het gelaagde karakter van de bestaande architectuur*. Het zou mooi geweest zijn als ook minder in de smaak vallende projecten zouden zijn genoemd, toegelicht op dezelfde korte wijze waarop hij dat doet met de door hem aanbevolen ontwerpen. Men kan voor de raadscommissie en voor de belangstellende burger niet concreet genoeg zijn.

Tenslotte, te hopen is dat de stadsbouwmeester het tot zijn taak rekent telkenjare over de uitkomsten van zijn werk verslag uit te brengen. Per slot moet welstand een onderwerp van aanhoudende zorg zijn voor de raadsleden.

NB Ik verwijs de lezer ook naar de reactie van het Platform Cultureel Erfgoed Groningen (waar De Vrienden van de Stad deel van uit maken) naar de Commissie Ruimte en Wonen van de gemeenteraad en geplaatst op onze website. De reactie heeft zowel betrekking op het voorstel van B en W tot herziening van de welstandsnota als op het driejaarverslag van de stadsbouwmeester over de welstandstoets in de praktijk.

Een nieuwe weg onder de rook van de stad.

De geplande ontsluitingsweg naar Meerstad doorsnijdt Middelbert aan de noordzijde. Gestippeld is het alternatief van de werkgroep Verkeer.

Architect en stedenbouwkundige Annet Ritsema woont in Middelbert. Ze is er geboren en na een tijdje elders te hebben gewoond in 2006 teruggekeerd. Sindsdien woont ze in de door haar verbouwde boerderij naast die van haar ouders. Middelbert dateert uit de 12e eeuw en is een nog gaaf lintdorp onder de rook van de stad. Het ligt met Engelbert en Euvelgunne op een zandtong, omringd door weilanden. Ze toont me de 18e eeuwse kaart in de atlas van Hottinger die mooi laat zien hoe de richting van de verkaveling min of meer recht op de zandtong staat. Voor haar een cultuurhistorisch waardevol landschap waarbij ze hoopt dat onze

bestuurders daarvan ook steeds meer doordrongen raken. Ik spreek haar vanwege alle activiteiten die ze heeft ondernomen om het traject van de geplande ontsluitingsweg van Meerstad die Middelbert aan zijn noordkant dreigt te doorsnijden verlegd te krijgen. Ze vindt dat de weg afbreuk zal gaan doen aan het cultuurhistorische beeld en een negatief effect zal hebben op de leefbaarheid van het dorp. Die ontsluitingsweg is al ingetekend op het in 2007 vastgestelde bestemmingsplan voor het gebied. De nieuwe weg zal vanaf de oostelijke ringweg van de stad, even ten zuiden van het Eemskanaal, naar Meerstad lopen en het

verkeer op enige afstand houden van Klein Harkstede, een verzameling van huizen tegen het Eems-kanaal aan gebouwd. Klein Harkstede heeft veel last van het toenemende verkeer uit het groeiende Meerstad dat nog steeds op de Driebondsweg en op de brug over het Eemskanaal bij Ruischerbrug is aangewezen. De aandrang om de ontsluitingsweg aan te leggen wordt dan ook steeds sterker. In 2007 is er vanuit de vereniging van dorpsbelangen van Middelbert wel tegen het plan geprotesteerd maar ze weet niet waarom dit geen effect heeft gehad. Annet Ritsema: "Ik kreeg mijn eerste kind, had het druk met de verbouwing van mijn huis en

schonk niet zoveel aandacht aan de plannen. Wat er vervolgens gebeurde was dat de crisis toesloeg en de uitvoering van de plannen van Meerstad ernstige vertraging opliepen. Nu gaat het allemaal juist heel snel.”

Alternatief

Tegenwoordig is Annet Ritsema helemaal betrokken bij de ontwikkelingen in het gebied. Ze kwam in de werkgroep verkeer terecht die de verbindingen verkende tussen Meerstad en de MEER-dorpen (Middelbert, Engelbert, Euvelgunne en Roodehaan) zodat beide partijen elkaar zouden

Edoch, ambtelijke molens malen niet alleen traag, ze malen bovenal onverbiddelijk.

Ritsema: “Het bureau Meerstad zei verder te gaan met het bestemmingsplan van 2007. Een alternatief tracé zou een bestemmingsplanwijziging betekenen en de boel jaren kunnen vertragen. De wethouder bleek van dezelfde mening. En zo bleef voor ons de enige overgebleven mogelijkheid een beroep op de gemeenteraad. Met alle partijen is contact gezocht en in het debat in de raad was zeker aandacht voor ons plan. De CDA-motie om ons alternatief nader te onderzoeken werd echter ondanks oppositiebrede steun verworpen. We waren teleurgesteld!”

daarvoor is een weg nodig met twee maal twee rijstroken”.

Toekomst

De ontsluitingsweg is niet de enige “aanraking” met Meerstad. Het masterplan uit 2005 voorziet in een Meerstad dat uiteindelijk de MEER-dorpen omspoelt. Rond de dorpen is land opgekocht door particulieren in afwachting van de uitbreiding van Meerstad overeenkomstig het masterplan. Het plan spreekt van landschappelijk wonen voor het gebied ten oosten van Middelbert. Annet Ritsema: ik hoop is dat de cultuurhistorie en de leefbaarheid van Middelbert en Engelbert bij de verdere ontwikkeling bewaard blijft en de dorpen de etalage blijven van Meerstad”.

Edoch, ambtelijke molens malen niet alleen traag, ze malen bovenal onverbiddelijk.

versterken. “We vonden daar het moment om de ontsluitingsweg van Meerstad ter discussie te stellen. Toen is het alternatief ontwikkeld waarbij ook iemand betrokken was van Veilig Verkeer Nederland. Het alternatief werd om voor het tracé van de ontsluitingsweg gebruik te maken van de aanwezige Driebondsweg die dan op gepaste afstand van Klein Harkstede maar ook van Middelbert zou afbuigen naar Meerstad. Het leek me het ei van Columbus: de weg ligt er grotendeels al, het zou vast minder kosten. Bovendien, er was ondertussen sinds 2007 al het nodige veranderd: de hoogbouw was uit het Meerstadplan verdwenen evenals de tram en de Driebondsweg was inmiddels opgeplust en voorzien van een fietspad. Waarom deze stap ook niet gezet?”

Inpassing

“Toch eindigde het debat voor ons niet zonder hoop. We hadden namelijk aangegeven dat als het tracé van de ontsluitingsweg door de raad zou worden geaccepteerd we graag wilden dat bij de inpassing van de kruising met de dorpsweg van een tunnel gebruik gemaakt zou worden waardoor het streekdorp verder niet zou worden aangetast. De wethouder heeft toegezegd het idee van de tunnel te onderzoeken”.

Er komt ook een klankbordgroep voor de inpassing van de nieuwe weg en Ritsema zal daar graag deel van uit maken. Ze zegt geschrokken te zijn van de verkeersintensiteit op de ontsluitingsweg. Als het deel van Meerstad dat van de weg gebruik zal maken is voltooid wordt de verkeersstroom geschat op 25.600 auto's per dag. “Dat is gigantisch”, zegt ze, “

de toekomst der stad', een uitgave die was ingegeven door de urgentie van de wederopbouw in Rotterdam. Marieke van der Heide beschrijft de ontwikkeling van De Wijert-Noord. Ze gaat niet in op de kritiek die de wijkgedachte deelachtig werd. Dat zal ook niet in haar opdracht hebben gelegen. Maar het geeft mij aanleiding hier even bij stil te staan. Planning volgens de wijkgedachte was ingenieursplanning op basis van veronderstelde en wenselijk geachte maatschappelijke verbanden; J.A.A.

van Doorn waardeerde in 1955 op het ISONEVO-congres 'Sociale samenhangen in Nieuwe stadswijken' de wijkgedachte als "reactionair in effect, sentimenteel van opzet, antidemocratisch en uit de tijd omdat de gezonde richting van de moderne samenleving wegvoert van gelokaliseerde 'ingroups' en kleine parochiale gemeenschappen". Dus onder uit de zak. Bedacht moet worden dat sociologen zich toen in een 'emancipatiegolf' bevonden ten opzichte van de sociale geografie (het merendeel van hoogleraren sociologie in de jaren zestig had sociografie, de GU- (later UvA-)variant van sociale geografie, gestudeerd), en bezig waren hun vakgebied te profileren ten opzichte van de sociale geografie. Ze brachten het begrip 'categoriaal bindingsprincipe' (oriëntatie op sociaal-culturele kenmerken, zoals 'ons soort mensen') in stelling tegenover geografen die voor het 'territoriaal bindingsprincipe' gingen (oriëntatie op plek/wijk, denken in termen van voorzieningen die een wijk/stadsdeel/stad behoefde). Geografen belandden zo, voor hen ietwat ongemakkelijk, in het hetzelfde kamp als de ingenieur-stedenbouwkundigen.

Hoe dan ook, voor sociologen (en Van Doorn was niet de geringste onder hen) was De Wijert bij de bouw (1957-1962) al verouderd. Maar misschien viel dat ook wel mee. De wijk is duurzamer gebleken dan de wijkgedachte, zou je kunnen zeggen, maar misschien was de wijkgedachte ook niet zo bekrompen en achterhaald als Van Doorn suggereerde. Flarden ervan zijn nog tot op heden usance in stedelijke herstructurering, zoals het opwaarderen van sociaaleconomisch zwakkere wijken door het bouwen van duurdere koopwoningen. En als Rijksbouwmeester Floris

Alkemade pleit voor ontmoetingsruimten in grootschalige wooncomplexen voor ouderen denk je: he, de wijkgedachte! Aan de andere kant: de woningmarktanalyses op grond van woonstijlen die nu zo *en vogue* zijn, zijn rechtstreekse kinderen van de kritiek op de wijkgedachte, het categoriaal bindingsprincipe zagezegd. En tenslotte: de sociologen realiseerden zich op enig moment ook dat ze enigszins met de rug naar de realiteit stonden en ontwikkelden in de jaren zeventig en tachtig studierichtingen als de sociologie van bouwen en wonen. Zo is alles nog op zijn pootjes terecht gekomen.

Al met al: Hervonden stad 2017 biedt verdieping van de kennis van Groningen en geeft aanleiding tot reflectie op bijdragen. Wat wil een mens nog meer?

Stad uit zicht

Tussen Tuinbouwdwarsstraat 9 en 17 bevindt zich een poort naar een binnenterrein.

Op dit terrein zijn schoolgebouwen verbouwd tot appartementen. Verder staat er een voormalig klooster met een grote, deels ommuurde tuin. Het werd in 1919 gebouwd in opdracht van het kerkbestuur van de Heilig Hart kerk naar het ontwerp van de Groninger architect A. Th. van Elmp. De eerste bewoners, zusters Franciscanessen van de Heilige Familie, werkten in de thuiszorg voor mensen van alle gezindten. Ook vingen zij in het klooster ouderen op, die niet meer thuis konden wonen. Het klooster maakte deel uit van een katholieke 'enclave' tussen de Moesstraat en de Tuinbouwdwarsstraat.

In 1914 werden Heilig Hart kerk en pastorie gebouwd, in 1916 een lagere school gevolgd door het klooster en een verenigingsgebouw in 1919. In 1922 kwam er nog een bewaarschool bij met een klooster voor de zusters van Liefde, die het onderwijs behartigden. Op de toren na zijn de Heilig Hart kerk en de pastorie afgebroken in 1994, de overige gebouwen staan er nog.

Activiteiten

Kennismaking met de gemeente Ten Boer

Bent u ook nieuwsgierig naar de Gemeente Ten Boer die met de gemeente Groningen gaat fuseren? Dat betekent dat de oppervlakte van de gemeente Groningen anderhalf zo groot wordt. Het is een cultuurhistorisch interessant gebied waar vroeger een aantal belangrijke kloosters stonden op plekken nog zichtbaar in het landschap, met een aantal karakteristieke dorpen met hun monumenten en andere bijzondere gebouwen. Om de gemeente Ten Boer beter te leren kennen organiseren we een excursie met medewerking van de Gemeente ten Boer en historische verenigingen in dit gebied. De excursie vindt plaats op 26 mei van 13.00 tot 17.00 uur.

We reizen met een museumbus van het Nationaal Busmuseum in Hoogezand langs de verschillende dorpen: Ten Boer, Garmerwolde, Lellens, St. Annen, Ten Post, Thesinge, Winneweer, Wittewierum en Woltersum. Bij een aantal belangrijke monumenten stoppen we. Daar krijgen we krijgen een toelichting van een lid van een historische vereniging in dit gebied. Interessante monumenten zijn de kalkovens in Garmerwolde, de kloosterkerk van Thesinge, het terrein van Bloemhof, het klooster van Emo en Menko, de kerk van Ten Boer (gerestaureerd door Pieter de Vrieze, de oprichter van de Vrienden) en de verlaat in Ten Boer. Onderweg stoppen we voor koffie/thee met appeltaart.

Na de rondrit houdt Frank de Vries, de burgemeester van Ten Boer, een praatje over het fusieproces: wat zijn de gevolgen van de fusie voor de gemeente Ten Boer, wat is de invloed van de fusie op het karakter van nu nog de gemeente Ten Boer?

Datum: 26 mei

Tijd: 13:00 uur tot 17:00 uur

Maximaal 48 personen.

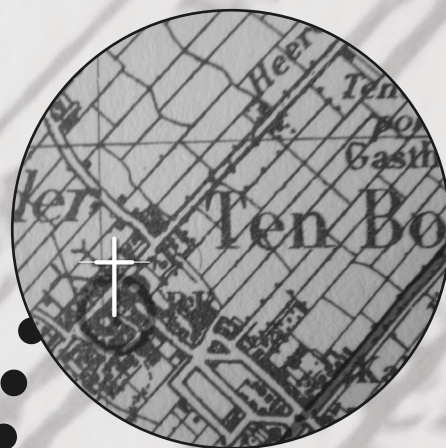
Opstappen tegenover het

Hoofdstation, bushalte bij de rondvaartboot.

Kosten: € 5, contant te voldoen in de bus

Aanmelden via

t_vooy@hotmail.com

BOEKHANDEL GODERT WALTER

oude ebbingestraat 53 - 9712 hc groningen - 050 - 312 25 23 - info@godertwalter.nl - www.godertwalter.nl

Hervonden stad 2017

€ 13,50

Deze 22e 'Hervonden Stad' biedt een samenvattend jaaroverzicht van de uitgevoerde archeologische en bouwhistorische onderzoeken en de belangrijkste restauratiewerkzaamheden in de gemeente Groningen. Daarnaast zijn zeven artikelen opgenomen, waarin dieper ingegaan wordt op zaken als de achtergronden van een bepaalde vondst, een gebouw of een wijk.

Henk Tiggelaar: Groningen verandert

€ 25,00

De stad Groningen verandert voortdurend. Oude gebouwen worden vervangen door nieuwe en plekken die qua inrichting niet meer aan de eisen van deze tijd voldoen gaan op de schop. Henk Tiggelaar legde de veranderingen van de afgelopen vijfendertig jaar zowel in de binnenstad als in de omliggende stadswijken op foto vast. Hij fotografeerde op cruciale momenten de open plekken en de locaties waar gesloopt zou worden, en later vanaf precies hetzelfde punt

de nieuwe situatie. Dat resulteerde in 2006 in zijn eerste fotoboek Groningen verandert, gevolgd door een tweede uitgave in 2009.

Een nieuwe fotoselectie vindt u in dit derde deel van Groningen verandert, waarin ook de inhoud van de twee vorige boeken is opgenomen. Het laat zien dat in Groningen, ook in de crisisperiode na 2008, volop gebouwd is. Een prachtige uitgave die de beweging vastlegt in een stad die nooit af is. Een feest van herkenning!

Jacques Wallage: Het land achter de heuvels

Politiek als ambacht 1968-2018

€ 29,99

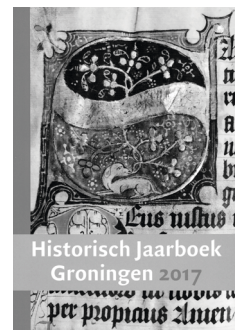
'Dag ma, je spreekt met de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen,' zei Jacques Wallage vlak na zijn beëdiging over de telefoon. In plaats van hem te feliciteren, waarschuwde zijn moeder hem voor antisemitische reacties. Het typeert de wereld waarin Wallage opgroeide, in een door de oorlog getekend joods ondernemersgezin.

Via de mulo, hbs en een studie sociologie beklom Wallage de maatschappelijke ladder, was actief bij de Studentenvakbond en in de gemeentepolitiek. Met Joop den Uyl deelde hij een zielsverwantschap. Tijdens een van zijn eerste debatten als Kamerlid siste Den Uyl hem in zijn oor dat hij de minister achter het spreekgestoelte keihard aan moest pakken. In de Kamer en als staatssecretaris streed hij voor meer gelijke kansen

in het onderwijs. Over asielbeleid en de snelheid van de Europese integratie botste Wallage veelvuldig met VVD-leider Frits Bolkestein. Plooiën die met een espressootje in een Haags restaurant wel weer werden gladgestreken, ook al bleven zij het over deze zaken

fundamenteel oneens. In plaats van minister te worden in het tweede kabinet-Kok, keerde Wallage terug naar 'huis' en werd burgemeester van Groningen.

In Het land achter de heuvels blikt Jacques Wallage kritisch terug op de keuzes die tijdens zijn carrière zijn gemaakt – houden die stand in een zich razendsnel veranderende wereld? Hoe om te gaan met populisme en vreemdelingenhaat? Zijn gedachten over het politieke ambacht zijn zelfkritisch en persoonlijk, onderzoekend en met een blik vooruit op het land achter de heuvels, een land dat zich richt op de menselijke maat.

Historisch Jaarboek Groningen 2017

€ 17,50

Het Jaarboek bevat twee vaste rubrieken: een gewijd aan cultureel erfgoed (omvattend korte bijdragen over archeologie, landschap en monumenten) en een gewijd aan de belangrijkste publicaties in boek- of artikelvorm over bronontsluiting, geschiedenis in de meest brede zin, archeologie en historische geografie alsmede kunst- en architectuurgeschiedenis.

DONATEUR WORDEN
BESTUURSSAMENSTELLING
DE DOELSTELLINGEN

Bestuurssamenstelling

T. van der Meulen (voorzitter)
C. J. A. Wessels, (secretaris)
J. F. de Boer (penningmeester)
P. J. E. Bootsma
M. L. Hintzbergen
E. M. Meisner
A. R. Rubingh
M. J. A. Vooijs
D.-A. Walsma

Hoe wordt u donateur?

U kunt u als donateur van de Vrienden van de Stad Groningen opgeven bij onderstaand correspondentieadres

Van Royenlaan 19A
9721 EJ Groningen

of via de website:
www.vriendenstadgroningen.nl
e-mail:
info@vriendenstadgroningen.nl

Bank: NL06 INGB 0000 4473 73

Minimum donatie
€ 15,00 per jaar

De Stichting Vrienden van de Stad Groningen

De Stichting Vrienden van de stad Groningen is opgericht in 1984.

We zetten ons in voor de ruimtelijke kwaliteit (belevingswaarde, gebruikswaarde, toekomst- waarde) van de stad Groningen.

We vragen aandacht voor het historisch karakter van de gebouwde en ingerichte omgeving, voor zover dat de belevingswaarde ondersteunt.

Middelen die we inzetten: bijdragen aan meetingsvorming over architectuur en openbare ruimte door middel van lezingen, debatten en excursies.

Daarnaast participeren (mogelijk in overleg met andere partijen) in beleidsprocedures (overleg, zienswijzen, eventueel bezwaren bij gemeentelijk ruimtelijk beleid en het beleid van andere overheden).

We richten ons op de binnenstad maar geven daarnaast ook aandacht aan de stad Groningen als geheel en de ruimere context van de stad.

Groeininga

